

Örményekre emlékezve

(harmadik rész)

Fiatal geológusként 1976-79-ben a Kászoni-medence borvíztartalékaival foglalkoztam. Forrástól forrásig járva gyűjtöttem az adatokat és a borvízmintákat a laboratórium számára. És, mint néhányszor az életben, megint szerencsés voltam! A gondviselés jóvoltából egy olyan helyi vezetőt kaptam, aki nemcsak a források helyét tudta egyenként, hanem a történetüket is. Szőke József nyugdíjas - régen fűrészgéáros és osztályellenség - után a kászonyakabfalvi Kászon Gyöngye borvíztöltő vezetője, a „falu kétlábon járó enciklopédiája” ébresztett rá, hogy nem csak a kövek, de a borvizek is mesélnek, ha szóra bírjuk őket. Tőle tudom a négy kászoni borvízfürdő és palackozó történetét, amit részletesen közöltem az „Acta” múzeumi évkönyv 1996-os kiadásában és népszerűsítettem néhány turisztikai munkámban.

A négy hely közül most csak a veresszéki borvíztelepről beszélek, mert ez kapcsolódik az örmény Fogolyán családhoz. A régi „Borárnyéki Balás-forrás” a mostani Veresszék-Pán forrás megfelelője. Kászonyakabfalvától DK-re 6 km távolságra található. Tulajdonosa Balási Simon József kászoni földbirtokos a XIX. század közepén Csík és Kászonszék főkirálybírója volt. A „Borárnyéki” források kiaknázása családi vállalkozás lehetett, mivel a társtulajdonos Balási Lajos 1891-ben a meglévő, 50 férőhelyes fürdő-szálloda mellé még egy „csinos lakóházat is épített”! (A kortárs Vitos Mózes leírása.)

Három év multán, 1894-ben már állt az üzemképes borvíztöltő, amelynek vizét dr. Lengyel Béla vegyelemezte és engedélyezte a piaci forgalom számára. Ennek a palackozónak a termelési hozama nem ismert, de talán tanulságos adatként szolgálhat, ha megemlítem, hogy a gyógyulást akkor sem osztották ingyen: ugyanis egy melegfürdő 50 koronába került, míg egy hideg fürdőzés „csak” 12 koronát ért. (Vitos Mózes)

A rendelkezésünkre álló forrásmunkák közül igen értékes feljegyzéseket találunk Balási S. József „borárnyéki savanyúvíztulajdonos” sajátkezű, kéziratos könyvviteli naplójában, amelyet 1892-től 1897-ig folyamatosan vezetett. A napló ma a Csíki Székely Múzeumban található. A kézirat rengeteg adatot tartalmaz a fuvarosok, munkások, kubikosok alkalmazásáról; az összes kereskedelmi útvonalról és a Balásival kapcsolatban álló kereskedőkről, valamint arról a harcról, amelyet az „árulhatási engedélyért” vívott, ügyvédi segédlettel.

A naplóból az is kiderül, hogy még 1893-ban viszály kerekedik a társtulajdonosok között, amiből hosszantartó pereskedés lesz. A megromlott rokon kapcsolatokat a családi vállalkozást a századfordulóra csődbe juttatták. A borárnyéki telep így kerül az első bérlő, Boldizsár Lajos kezébe, aki 1920-ig fenntartja és üzemelteti a fürdőtelepet és a palackozót.

Utána dr. Fogolyán Kristóf sepsiszentgyörgyi örmény származású orvos következik, aki beton alapú, téглаemeletes épületet húzatott az általa Pánnak nevezett forrás fölé. Ezt és a töltőde-részt kötötte össze egy tetszetős, kőből és fagerendákból rakott szanatóriumi épületszárnyal, amely Kós Károly stílusát, kezenyomát őrzi mind a mai napig! (Különben a csíksomlyói Kalot épületén kívül ez a második és egyben az utolsó Kós Károly-tervezés a megyében.) A szanatóriumot Fogolyán doktor nem tudta befejezni a kedvezőtlen háborús konjunktúra következtében, de 1938-ig a töltőde folyamatosan működött. A veresszéki vizet Salvator néven forgalmazzák.

1938 és 44 között a borvíztelep Dávid Dezső kézdivásárhelyi kereskedő kezébe kerül. A Fogolyán-szanatóriumot ő sem tudta befejezni. Az 1944-48-as időszakban a töltés szünetel. 1948-56 között a kézdivásárhelyi „Gábor Áron” vállalat aknázza ki a borvizet, Végül 1956-ban átcsatolják a csíkkörzeti „November 7” vállalatához, amely elpredálja az épületeket, bezárva a töltődét. Csak a Fogolyán-féle befejezetlen szanatórium marad meg. 1973-ig Hosszú Ilona kászoni lakos foglalkozott a borvíz házhoz szállításával. 1989-90-ben Bodó

János igyekezett rendbehozni a szanatóriumot, de a megkezdett munkálatok a megfelelő tőke hiányában abbamaradtak. Hogy ma még iható az épület alatti forrás vize, azt ezen utolsó kászoni vállalkozónak köszönhetjük, aki kitakarította, hermetikusan lefödette és csövön vezette ki a borvizet.

A gyönyörű környezetben lévő épület teljesen lenyűgözött. (Hiszen csak úgy áll egymagában, elhagyatva, szomorúan az erdőszélen!) Először 1979-ben láttam. Akkor még erős volt a tetőzete, de bent szörnyen nézett ki. A kászoni téesz marhacsordájának szolgált menedékül, és a szó szoros értelmében bokáig ért benne a híg tehéntrágya. Csak úgy tudunk a középen lévő forrásig elvergődni, hogy köveket és facsutakokat tettünk elébb-elébb, azokra lépkedtünk. Döbbenetem és felháborodásom leírhatatlan volt. Addig soha nem tomboltam így az emberi butaság, közöny és primitív rosszindulat láttán. Rögtön a néptanácsshoz mentem és szóltam a tanácselnöknek, hogy ez az épület a falu büszkesége kellene, hogy legyen - nem pedig istálló. Aztán egy dörgegelmes újságcikk következett a Hargita Népe napilapban, de nem sokat értem el vele, mert nem voltam „illetékes”. Abban az időben a környezetvédelem ismeretlen fogalom volt Romániában. Annyit mégis tettek, hogy a pásztornak büntetés terhe mellett megtiltották az épület efajta használatát.

Egy év múlva más pásztor, más istenjárás következett, és minden kezdődött előlről. Aztán a vállalatunkat szervezték át, és többé már nem tartoztak hozzám a borvizek, de ez nem akadályozott meg abban, hogy mint Scarlett O'Hara Tarára, néha ki ne menjek Kászónba erőt gyűjteni, megpihenni. Így szinte fotó-sorozatom van a Fogolyán-szanatóriumról, amelynek romlását nem tudtam megakadályozni, csak nyomon követni.

Az épület még áll, a huszonegyedik óra ötvenkilencedik percében! Jövőre talán derékban megrokskadva találom. Felújítása csak úgy volna célszerű, ha a kies Veresszéket turisztikai és balneológiai célponttá nyilvánítanák - máskülönben régen összefonódott közös múltunk ezen törékeny emléke is teljesen a semmibe vész.

Csíkszereda, 2003. február 23.

Zsigmond Enikő
geológus

*****

Július 5-én, szombaton Világosító Szent Gergely ünnepére, valamint ünnepélyes szentmisére igen sokan látogatnak Szamosújvárra. Az eseményre az Országos Örmény Önkormányzat és a Fővárosi Örmény Önkormányzat közösen szervezett autóbust, amelyen számos magyarországi örmény kisebbségi képviselő, valamint a fennmaradó helyek szerint magyarörmény érdeklődő, hívó foglal helyet. Az utazás költségeit az OÖÖ és a FÖÖ közösen viseli, ugyanígy az ünnepek költségeiből is megosztva vállalt a két szervezet.

Az utazás július 4-én, pénteken kezdődik és 6-án, vasárnap este tér vissza a csoport Budapestre.

(A Világosító Szent Gergely ünnepéről szóló beszámolómat július-augusztusi, összevont számunkban közöljük.)

*****

Könyvbemutató

Május 28-án a budaörsi gróf Bercsényi Zsuzsanna Városi Könyvtárban tartotta *Fancsali G. János* szerzői estjét. Mint az ismeretes, a Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke zenepedagógus, zenetörténész és kutató, számos könyv szerzője, szerkesztője, vagy - önkormányzati-elnöki minőségében - „csupán” kiadója.

A budaörsi könyvtár jó hangulatú kistermében körülbelül negyven érdeklődő - köztük, s ez igen lényeges, az alapvetően sváb származású helybeli lakosság jónéhány tagja - megtudhatta, hogy Fancsali G. János kiadásában jelentek meg nyomtatásban Czetz János